

gyan null a kocsikról a fa, Héesett, mint nagy darab kő, a valóság. Amikor a valóság tudatosá lett benne, értelme keresni kezdte és felhozta, emlékei lerakódott párnái alól (mint a gyermek a játékszert, este ha lefekszik), a valóság összetevő elemeit. Versei talve vannak a gyermekkor lelki-
testi nyomorának romjaival. A költött versek világa: a tudatosított valóság. És ez a tudatosított valóság a költött versek légkosarában taszította túl az értelmén. Mert az értelem nem bírta el a próbát.

József Jolánnak hálás lesz egykor a magyar irodalomtörténet, mert hűséges, szerető, lelkiismeretes és a nagy vallomástevők hite és igazmondása csendül fel könyvében. Valóban grandiózus alkotás a József Jolán könyve. Mint lélekrajz, mint egy költői ámokfutás ziháló, zokogó jellemzése, oly megragadó, szinte hihetetlen, hogy első könyve lenne írójának. Talán csak a testvéri kegyelet és hála adott sokszor túlvilágian éles, fájdalmas, világos kifejezéseket a nővér tollára, hogy felmutassa a csodálatos fiút, a csodálatos embert, a pokol tornácain tá-molygó költőt.

Akik távol voltunk József Attila életétől, talán meglepődünk azon, hogy József Jolán szavai nagyobb erővel érik azokat, akik a költő barátai voltak s nem szerették oly „szilajon”, mint kellett volna. Úgy tűnik néha, hogy József Jolán az Attilát ért sérelmek mérlegelésénél több vigasztaló obulust dob a költőtől távolállók és szembenállók tányérjára, mint a baráti korre, amely legalább utolsó éveiben a költő mellé állt, ha másként nem, de legalább a költői magatartás és veleérzés vonalán és ki is tartott vele abban a harcban, amelyet Attiláért is vívtak a szép szó, mint érv, a meggyőzés, az emberi érdekek kölcsönös elismerése érdekében.

A magyar irodalomtörténet belső ügye és egy szebb nemzedék feladata lesz eldönteni, ki érdemli a bírálóat súlyosabb tollát, a

barát-e akinek barátabbának kellett volna lenni, vagy aki idegen volt, ha nem is éppen ellenség. József Jolántól várjuk a további üzeneteket a magyar proletariátus igazi, nagy költőjéről, a titkokról, amelyek Attilát és világát elnyeltek.

Fekete Béla

VOLGA VOLGA . . .

Egy beográdi mozgóképszínház egész csomó további szovjetfilm hozását hirdeti meg a már hetek óta látható Volga Volga . . . szüneti reklámjai közt. Ez a jókedvű film kiválóan alkalmas izeltő bevezetőül a sorozathoz, mert oly pehelykönnyedén akar és tud a közönséghez szólni, mint amilyen szóhoz ez már a hagyományoktól szoktatva van, mintha ezt mondaná: látod, tudunk mi is neked örömet szerezni problémákbátórés és izgalmak nélkül; vedd át ezt a jókedvet könnyű szívet, ami bennünket áthat. A film „meséjével” hamar végezhetnénk; de ugyan ki tudja, hogy az ilyen műfajnak, ilyen garabonciás-jókedvű filmbohóságnak mi a tulajdonképeni tartama és mik a részletei? Minden fontos benne, a laza körvonal épügy, mint a fura helyzetek és csoportok: egy roppant nagy világ meglepő, felvillanó cserepekben bemutatva.

Az Őnió nagy tömegének van egy (viszonylagosan) „isténháta-mögötti” zuga, melyet még nem kapott fel az industrializáció szélvészé, amolyan idillikus helyecske, ahol persze van villanyvilágítás, meg telefon is, mert a közös áldásból még a legkisebbre is jut valami, csakhát ott ezek a vívmányok és komfortok az életnek nem nélkülözhetetlen fontos-ságú összetevő részei, hanem ráadásai, melyeket az ember azért használ, hogy szörnyen örüljön neki, hogy mutassa, hogy nekünk is van ilyen, mi is „modernek” vagyunk. Így például a helység „feje” sürgősen letelefonál a községi vízfordónak (aki járművével egyben a hivatalos személyszállít-

tő közeg is) de a régimódi kocsis „süket” a telefonkagylónál és sokkal jobban érti mit akarnak tőle ha a „főnök” a — különben mindjárt a szomszédságában levő — hivatala erkélyéről leordítja mondanivalóját. A helységet főleg balalajka készítő kisiparosok lakják, persze szövetkezetbe tömörülve. Eppen a szövetkezetnek igazgatója ez a „főnök” aki izgatottan és ordítózza váltogatja a balkont a telefontal és viszont, hogy sürgősen mozgásba hozza a községi kocsit, mert sürgőnnyel meghívták a moszkvai zenei olimpiára. A táviratban az is áll, hogy a helység valamennyi zenei tehetségét hozza magával. De az igazgató, a maradi bürokrata, akinek minden vágya, hogy egyszer Moszkvába kerüljön, (a komikumnak verseny nélküli forrása a maradiság abban a világban) aki azt tartja, hogy irnokán és néhány hivatásos zenészen kívül nincs tehetség náluk, mert „nem lehet tehetség az, aki tíz-húsz évig zeneiskolába nem járt.” Ebből támad az összeütközés, mert a helység minden tagja duzzadó tehetséget érez vagy a hangszalaiban vagy valamely hangszer kezelésében. Felbűjtjük a fiatal postásnő (postáskisasszony, mondanók mi joggal, igen helyes nő) aki műkedvelő voltához képest persze feltűnő bravúrosan énekel — mintahogy ez a mesékben, bohóságokban, operettekben szokásos — sőt még különböző dalokat is komponál, melyeket az egész falu énekel. Mindezt be akarják mutatni az olimpiádon. Minthogy az igazgató hajthatatlan, ahová lép, majd ahová menekül, megmozdul a hely apraja nagyja, velük a hangszerek, fűző és egyéb eszközök, mindennemű tárgyak és szerzőszámok: mintegy leshelelvől táncra kiperdül groteszkül fenvegetve körül fog, szökken, zörren, cseng és danál minden és garabonciás lendülettel, pokoli szinte lüdbörzött komikummal kimuzsikálják, kiüldözik a faluból az olimpiára távozót — a film zseniálisan sikerült része ez — hogy ráolvassák

tehetségüket. Az otthonhagyottak módját találják arra, hogy a hajón utazó igazgatót utolérjék. Megkezdődik a verseny „életre-halálra”. A műkedvelők nevetéséges vitorlásan startolnak, de ők a felszabadult fiatal erő, mely a jövő így is úgy is; talpraesettek ők, akadályt nem ismernek soha sem csüggedők. A maradiság, a „szerezett jogok” tartóinak hajója megrozoga, csak kifelé imponáló, de már érintésre is omladozó; nem bírja a verseny túlfűtését, a minden porcájából tóduló füstfelhő fojtogatkan beburkolja, de nem hajtja. „Hajts, mert még elhagynak hennünket az autodidakták” üvölti parancsát a kormányos fűcsövébe magánkiül a füsttől dudokló igazgató és nem veszi észre, hogy a vezetékeről levált szócsón keresztül a semmibe kiált. A Volgán, melyen hatalmas, modern hajók húznak el mellettük (a még meglevő ócskaság és a büszke legidősebb építmények szembeállítására sajátos szovjet orosz humor forrása) össze-vissza dobálja őket a bohózatú végzet, melynek szeszélyei és útjai között ki tudna, és ki érezne kedvet eligazodni. Fő az, hogy a szép postásnő a hajón egy új dalt szerz, mellyel — a nem hivatásosak dicsőségére — ő nyeri el az olimpiád nagydíját, míg a maradi szakemberről kiderül, hogy édeskeveset ért a tulajdonképeni zenéhez, ő csak balalajakészítő, azon túl pedig közönséges bürokrata. Az élethez természetesen hozzátartozik a szerelem is. (A postásnő, mondtuk, helyes teremtés, az irnok pedig fiatalember.) A film egy óvában hozott hosszú, demonstratív csókkal kezdődik, széles publikum előtt. A postásnő fülig szerelmes az irnokba, aki „zeneakadémián tanult” „tehetséges” zenész. De! . . . Minden szerelem mellett majdnem kikaparja a fiatalember szemét, amint ez zenei képességéről nem akar tudomást venni és kineveti hecsványát. Szó sem lehet arról, hogy alávesse magát férfi-elfogultságának. Arrafejé nem hagyják magukat a nők: pontot tesznek a

szerelem után, amint veszélyben a tehetség érvényesülése. Csak a végén. — a burleszki logika parancsára — az olimpiád elnökségének asztala alá kuporodva találkozik ismét a most már győztes lány és konkurrensa egy forró szobában, fel is borítva mindenes-tül asztalt, magy díjat, bizottságot. **Finále:** az egész olimpiád éneklő Stréjlka, a postáslány dalát, a Volga Volgát — és a sok felnőtt harsogó énekét egy kisfiú-karmester vezényli teljes komolysággal és felkészültséggel mint-hogy a helyszínen ügylőltzik ő ért ehhez a legjobbban. Ennyi a gyerek helyzetéről az Únióban.

Ezzel a minden drámai feszültséget és problematikát kerülő képsorozattal kitűnően hozták ki a film megalkotói e játékos jelenetek világának levegőjét, központi érzését: a könnyűszívű, szorongás nélküli derűt, mely csak a jó úton haladóké, a veszedelmes bozótól már régen kijutottaké. Meghagyván a játékot játéknak könnyedén csak a léggözt adják; a versengő, gigantikus építés, melyet ez a légkör környez, csak távol vonatkozásokban van meg benne, csak sejtődően a hajlandóságokban, a rátermettségben, vagy például egy hatalmas repkocsi-szériában, mely a gyárból kikerülve azon frissen és színesen szikrázón úszik egy Volga-dereglvén. Értsd: a nagy energia most pihenőn van, tréfál, hancúzik, ironizál.

Formai szempontból a film megalkotói az orosz színpad és balett realizisztikus, festői és szerkesztői eredményein kívül az operett és a filmburleszk már hagyományává vált hatóelemeit is felhasználták. Az operett — a polgári értelemben elléhasodott vígopera — stílusa módjával alkalmazva alkalmas bizonyos érzelmes pillanatok — mert hát el is lágyul néha az ember — ironikus árnyalatú ábrázolására. De mi a szerepe a filmburleszkeknek, a torz balkezesség és a kímés nevetőgörcs e sajátosan amerikai műfajának egy szovjetfilm-ben? A filmburleszk az amerikai filmszellem úgyszólván klasszikus

terméke, mert végre adekvát kifejezése annak a világnak, melyben mindent a feje tetejére állítottak. Szükségszerűen termeli ki magából ez a „rend“, hogy tükrében egyszer jól megsejmelje magát, felordítson — vagy más szóval görcsös hahotára fakadjon (mely nem a jó érzés kifejezése). Pojácakönyvből-vigyorból-bravúrból szűrt hasonmás ez, ahol a kényszerűn agyafűrt, kokleri gesztus csak növeli a lét veszedelmét, míg egy balkörmű mozdulattal egyenesen a szerencse ölébe hullhat az ember, ami mindegy, mert baj és szerencse öreg összejátéskók, akik változtatják egymást. Így a kicsavart láb és fej a normális, mert hogy mi az egyenes, arról meggyőződni nincs idő a filmüldözés szokási tempójában. De ha a filmburleszk ezt a világot jelenti, mit keres tulajdonképpen abban a világban, ahol a fejről a talpra van állítva minden. **Formailag:** lidérces emlék, melytől már nem kell félni, de amelynek nyelvén, tempójában játszva, bizonyos hatásokat lehet elérni. Azonban a forma szerepe valgis amit kifejez, teljesen megváltozott. Kritika most is, önkritika, de nem reménytelen, hanem aktív. A hirtelen névös, a csudás arányú és gyorsaságú építés velejárója, hogy büszke teljesítmények oldalán helyenként ottfelejtkezett (helyet és használatot követelvén) a múltnak egy-egy kezdetlegessége, árnyéka: a barbár korba visszanyúló, vagy szerény kezlet, feloszlani nem akaró intézmény, makacs szokás, maradiság. Ezek a máshol eleve Nagytiszteletűek e film hazájában bizony nem a kultusz és megőrzés, nem a restauráció tárgyai, hanem a csendes, ötletes, vagy erővesebb gúny — mindenesetre mélységesen emberséges, mert mindenkin segíteni akaró. Így került a hátramaradottság többek között a film kritikai színpadára is, mint filmburleszk: mint nagyon-nagyon nevetéses, de lehetőségeivel minden ide-oda pofozás mellett mégis kissé borzongató jelenség.

(sz. gy.)